

Botos Máté¹

A korporatív rendszer és a *Rerum novarum* – viták és tévhitek

1. Bevezetés

A *Rerum novarum* kezdetű enciklikát illetően gyakran szokás megemlékezni annak munkásvédelmi álláspontjáról. Arról viszont ritkábban esik szó, hogy a körlevél nem konzerválni akarta a korabeli állapotokat, hanem meghaladni, méghozzá a kapitalizmus legfontosabb jellemzőjét, a szabad versenyt támadva. Axiomatikus igazságnak tűnő szintagmánk tüzetesebb vizsgálata során azonban fel kell tennünk a következő kérdéseket: Jó dolog-e a verseny? Mit értünk „szabad verseny” alatt? Mit kezdjünk annak veszteseivel? Kinek a feladata, hogy kezdjen velük valamit?

A 130 évvel ezelőtti enciklika, noha gyakran emlegetjük a munkáskérdés egyházi dokumentumaként, más okból is megérdemli figyelmünket. A körlevél létrejötte körüli viták valójában az óvatosan modernizálódó Egyház képét vetítik elénk, amely a fenti kérdésekre választ kereső konzervatív támogatóinak – politikusoknak, nagybirtokosoknak, egyházi tekintélyeknek – a kétségtelen jó szándéka ellenére az ő akarattuktól különböző nézőpontot fogadott el. A korporatív rendszer kérdése például, mint kísértés, egyfajta rendezőelvként jelenik meg a dokumentum publikálása előtti két évtized során, a végeredmény mégis kiábrándító a konzervatívok számára. A *Rerum novarum* ugyanis szakít a múlt iránti csodálat által uralt gondolkodásmódokkal, és új utakat keres. Alkalmazkodik a változásokhoz, így nem az akkor már sehol sem működő korporatív rendszert támogatja. De vajon mit értettek a szociálkonzervatív katolikusok „korporatív rendszer” alatt? Tanulmányomban ezt igyekszem bemutatni.²

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar.

² Ezen írásom egyes részei megjelentek már korábbi tanulmányaimban is, lásd: Botos 1993: 67–76; Botos 1999: 225–257.

2. Történelmi előzmények és kontextus

A klasszikus céhek Európában a 11–13. században jöttek létre. A 15. század aranykora után lassú hanyatlás kezdődött, amely a 17. századtól a 19. század második feléig – a céhes rendszer megszűnéséig – tartott. Ez összefügg az ipari forradalom kibontakozásával, amely a vállalkozói szabadság akadályainak tekintette ezeket a testületeket. Franciaországban például XVI. Lajos 1776. február 5-én aláírta a céhek megszüntetéséről szóló rendeletét, amelyet azonban viszsza-vontak Anne-Robert-Jacques Turgot, a céhes rendszer esküdt ellenségének bukása után. Ám a céhellenesség egyre erősödött, ugyanis nem a fiziokraták voltak az egyetlenek, akik elvetették a termelés céhes struktúráit: a liberális közgazdászok, Adam Smith tanítványai szintén utálatosnak – az önzés megnyilvánulásának – tartották őket.

A francia forradalom, mint az élet más területein is, megváltoztatta a termelőtevékenységben részt vevők státuszát. Báró Pierre-Gilbert Le Roy d'Allarde nemzetgyűlési képviselő 1791. március 2-i, az 1776-os Turgot-féle rendelet újbóli hatálybaléptetését célzó törvényjavaslatának elfogadásával a céhek, a vállalatok és a mesterek, valamint a kiváltságokkal rendelkező testületek megszűntek, és kihirdették a vállalkozás szabadságát. Ezt a közgyűlési aktust az 1791. június 14-i Le Chapelier-törvény is megerősítette, amely explicit módon rendelte el a céhek eltörlését és a strukturált vagy alkalmi csoportosulások tilalmának megújítását, mind a társaságokra, mind magukra a mesterekre vonatkozóan. Az egyesülés szabadságát tehát korlátozták, ami inkább a régi rend megcáfolására, mint a gazdasági racionalításra irányult. Ezekre a törvényekre azonban a kapitalista korszak beköszöntének dokumentumaiként tekinthetünk.

Más európai országokban a folyamat lassabb volt, de a céheket a következő hetven év alatt mindenhol eltörlték: Toszkánában 1770-ben, Lombardiában 1773 és 1787 között, a pápai államban 1800-ban és 1806-ban, Poroszországban pedig 1806–1810-ben. Angliában az önkormányzati vállalatokról szóló törvény keretein belül lehetetlenítették el ezeket a testületeket 1835-ben, majd Spanyolországban – az első, 1813–1815-ig tartó ideiglenes megszüntetés után – 1836-ban, legvégül pedig Ausztriában tiltották be őket 1859-ben. A manchesteri iskola által legitimált határtalan vállalkozási szabadságot az 1880-as évekig nem korlátozták.

A „társadalmi rekonstrukció” teoretikusai számára Franciaországban a munkáskérdés megoldása elengedhetetlen volt a kapitalizmus torzulásainak megszüntetéséhez. A régi termelési formákat akarták a modern viszonyokra alkalmazni, aminek kulcsát a munkások egyéni és közösségi védelmében látták.

A munkavállalók kollektív védelme Franciaországban először az 1884-es nagy szakszervezeti törvény, a Waldeck-Rousseau-törvény által valósult meg, a baloldal egy részének Georges Clemenceau vezetésével megfogalmazott erélyes tiltakozása ellenére. A későbbi miniszterelnök úgy vélte, hogy a rendelet egyfajta visszatérés az eltörölt céhes rendszerhez. Tudniillik a konzervatív jobboldal vezető alakja, Albert de Mun 1882-es és 1883-as feljegyzéseinek célja az volt, hogy a vegyes testületeknek jogot biztosítsanak a saját tulajdonra, és a vállalatok önálló termelési egységeket alkossanak.

Aligha meglepő, hogy az emberi közösségeknek ez a romantikus és kiegyensúlyozott formája arra készítetett néhány ellenforradalmi gondolkodót, hogy a *pars pro toto* (rész az egész helyett) elve alapján ilyennek fogja fel a társadalom egészét. A szociális rendnek ezt az eszméjét különösen támogatták a kor katolikus körei. Ettől kezdve a *korporatizmus* fogalma kettős: egyfelől a munka régi közösségeit fedi le, másfelől pedig globális modellként az elmélettől a korporatizmusig terjed, ami a társadalmi szerveződés gondolatát sugallja. A teoretikusok mind tomista-skolasztikus alapokon közelítették meg a társadalmat és még inkább az államot, amelyeket természetes, a közrend intézményével egyenértékű közösségnek tekintettek. A konszenzus a céhek közvetítő funkciójáról szólt, amely szervezeteket az egyéni liberalizmus és a kollektívizmus közötti köztes testületeknek tartottak. A vállalati rendszer meghatározásának kérdésében azonban eltérő vélemények alakultak ki, amelyeket a Fribourg-i Uniónak kellett szintetizálnia.

Az alkalmazott fogalmak jelentését mindenképp tisztázni kell. A „korporatív testület” kifejezést René de La Tour du Pin definíciójának megfelelően használták. A katolikus szakmai egyesületnek katolikusnak, hierarchikusnak kell lennie, önkéntes társuláson alapul, szakmai jellegű, patriarchális és tulajdonosi jogokkal rendelkezik. A dokumentumok a francia kifejezés megtartását javasolják, mivel a kötelező részvétellel államilag létrehozott és jogi személynek javasolt német *Gewerbe* nem felel meg a La Tour du Pin által adott meghatározásnak. Így a francia kifejezés az ő nézeteinek a francia katolikus munkásegységekre gyakorolt hatásán túl az unióra is befolyással volt. Az ebben a cikkben használt fogalmak sorozata a francia katolikus munkáskörök (Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers) 1883. január 31-i ülésén rögzített definíciókra utal – melynek kidolgozója és előterjesztője maga René de La Tour du Pin volt. Először is a főnökök és a munkavállalók közötti megállapodás alapján meg kell különböztetni a vállalatokat minden más létező típustól, és el kell ismerni a keresztény műhelyeket, ahol szabadon létrehozott szakmai szövetséghez tartozó szakmákat üznek.

A keresztény regionális szakszervezet hasonló üzemek egyesülésének eredménye az ipar területén, az érdekek összehangolása, közös erkölcsi és anyagi érdekek megteremtése céljából. A keresztény vállalat a munkáskörök elveit szem előtt tartva gyárak létesítését indukálja, megosztott vagyoni jogokkal felruházva. Végezetül a vállalati rendszer biztosítja a munka elismerésének és képviselőitének megszervezését minden államban.

3. Előfeltételek – egy kapcsolati háló kiépítése

A *Rerum novarum* története tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor az I. Vatikáni Zsinaton Gaspard Mermillod, Hebron címzetes püspöke *Decretum de pauperum operariorumque sublevanda miseria* címmel vázlatot nyújtott be az egyházatyáknak. A dokumentum harmadik fejezetében az illusztris szerzők – Mermillod mellett a német Augustin Lehmkuhl és Christoph Moufang is részt vett a szövegezésben – a törvényhozás feladatait felvázolva annak felelőségét említik meg a társadalmi nyomor enyhítésével kapcsolatban. Ez egyben a korporatív gondolat első megjelenése az egyházi dokumentumokban. Mindazonáltal azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a tervezet két megszövegezője a majdani Fribourg-i Unió tagja.

3.1. Hálózatépítés

Mermillod, Genf apostoli vikáriusa – miután kiutasították a Svájci Konföderációból – az I. Vatikáni Zsinatról a franciaországi Ferney-be tért haza, és ekkor határozta el, hogy megalapítja a világ katolicizmusának orgánumát. Így született meg 1870-ben a *Correspondant de Genève* nevű lap. Ez az európai laikus szociálkonzervatív katolikusok első közös akciójaként igazi fordulóponthoz vezetett, amelynek résztvevői Paul de Bréda, Gustav von Blome és Anton von Pergen voltak. A lap 1870 és 1878 között a keresztény társadalmi mozgalom vezető személyiségeinek együttműködésére adott lehetőséget, ami a levelezésen túl kisebb léptékű, de rendszeres összejövetelek formájában valósult meg.³

³ 1870-ben Genfben, 1871-ben Einsiedelnben, 1872-ben ismét Genfben, 1873-ban Mermillod-nál Ferney-ben, 1874-ben pedig Bregenzben találkoztak. Lásd: LAMBERTS, Emiel: *L'Internationale noire*. In LAMBERTS, Emiel ed. (2002): *The Black International L'Internationale noire*

3.2. Intézményesítés – az *Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers*

Időrendben a következő esemény az *Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers* megalakulása volt. A francia–porosz háború idején két tiszt, De Mun gróf és La Tour du Pin márki Mainzban került hadifogságba, ahol megismerkedtek a szociális érzékenységéről híres Wilhelm Emmanuel von Ketteler püspök nézeteivel. A francia hadsereg tagjaiként részt vettek a kommun elnyomásában. A zavargások másnapján, felismerve a társadalom megosztottságának mély erkölcsi okait, a két harcostárs és vitapartner úgy érezte, hogy a szociális problémák megoldása nem lehet más, mint a keresztény erkölcs helyreállítása. Ebben a szellemben alapították meg a katolikus munkásokörök egyesületét 1871. karácsony estéjén Párizsban.⁴ Az *Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers* főtítkárságának I. szekciója volt az, ami döntő szerepet játszott az új tanok kidolgozásában – La Tour du Pin vezetésével, akinek néhány gondolatát a körök tagjai a gyakorlatban is továbbadták. Ez megmagyarázza a mozgalom és a La Tour du Pin-iskola jelentőségét, amely nagy hatással volt a Fribourg-i Unió egész munkásságára, így a korporatív rendszerrel kapcsolatos tézisekre is.

Kulcsfiguraként említhetjük többek közt a későbbi szenátor és hajózási vállalkozó Raoul Ancelt, aki közel állt De Munhoz; Louis Milcent-t, a keresztény mezőgazdasági szakszervezetek alapítóját és La Tour du Pin barátját; Félix de Roquefeuil-t, az *Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers* alelnökét; Edgar de Ségur-Lamoignon grófot, a szervezet lapjának, a *L'Association Catholique*-nak a szerkesztőjét; valamint Henri Lorin antropológust, a kereszténydemokrácia lelkes támogatóját. De Victor de Marolles, Georges de Pascal atya és Joseph Depoin is hozzájárult a lap működéséhez, Charles de Nicolay gróf pedig a munkásárándoklatok patrónusainak képviselője volt. Ferdinand Levé újságíróként és egy kiadó igazgatójaként kapott helyet ebben az illusztris társaságban, míg Ferdinand Hervé-Bazin szociálkatolikus irányzatú kiadványokat és regényeket írt, Albert Hyrvoix és Gaston de La Guillonnière pedig De Mun titkárai voltak. A korábbi jezsuita novícius, Jean Loesewitz, aki néhány cikket publikált

1870–1878. The Holy See and Militant Catholicism in Europe Le Saint-Siege et le Catholicisme militant en Europe. KADOC-Studies 29, Leuven University Press. 96. Lamberts idézi Gustav von Blome 1883. augusztus 20-i és szeptember 19-i levelét Vogelsangnak. Ő is idézi Klopptól, lásd KLOPP, Wiard: Briefe des Grafen Gustav von Blome an den Freiherrn Karl von Vogelsang, 185–188, 195. In KATANN, Oscar (1928): *Jahrbuch der Österreichischen Leogesellschaft*, 33. Wien: Herder & Co. 142–202.

⁴ De Mun emlékiratai erről részletes információkat tartalmaznak, lásd: DE MUN 1908.

a *L'Association Catholique*-ban, valójában nem tartozott ehhez a csoporthoz, amelyet hamarosan elhagyott. A többiek viszont – jellemzően – tartós szerepet tölthettek be a majdani Fribourg-i Unió életében.

Eltekintve néhány itt nem említett névtől, láthatjuk, hogy ezek a Franciaország különböző részeiről toborzott katolikus értelmiségiek legkésőbb 1872-től kezdve egységet alkottak a gondolkodás és a cselekvés terén. Ez a szerveződés monarchista (a Bourbon-család mellett állt ki), katolikus (a pápa világi hatalmát követelte), arisztokrata (általában ellenezte a politika demokratizálását, mivel meg volt győződve arról, hogy a dolgozó tömegeket a választott osztály, azaz az arisztokraták, a földbirtokos réteg és a papság kell hogy vezesse) és szociális volt (miközben elutasította a szocialista irányt, egy erős és hatékony jogi megoldásért szállt síkra). Az Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers az autentikus francia szociáلكatolikus mozgalommal azonosította magát, és vezetői révén – ha nem is szorosan, de – kapcsolatban állt a korabeli Európa különböző szociáلكatolikus csoportosulásaival.

3.3. A haidi tézisek

Egy honosított osztrák herceg, a német Karl von Löwenstein volt az, aki 1883 és 1888 között haidi birtokán⁵ maga köré gyűjtötte a német nyelvű szociális katolicizmus vezéralakjait, például az ekkor Pozsonyban lapszerkesztő Karl von Vogelsangot, Karl von Isenburg-Birstein grófot, Franz von Kuefsteint, Anton von Pergent és olyan társadalomelméleti szakembereket, mint a domonkos Albert Maria Weiss atya, a jezsuita Augustin Lehmkuhl és mások.⁶ Ez az értelmiségi hálózat az 1880-as évek elején lefedte a német nyelvterület katolikus térségeit,

⁵ Az egykori Haid ma Bor u Tachova néven Csehországban, a plzeňi régió délnyugati részén található.

⁶ A társaságnak 48 tagja volt, köztük Albert Maria Weiss, Sebastian Brunner, Vehring, von Isenburg, Gideon Dael von Köth-Wanscheid, Felix von Loë, Edward von Steinle, Knab, Paul Leopold Haffner, RP Wassermann, Franz Hitze, Kaempfe, Franz von Kuefstein, Josef Dahl, Diendorfer, Franz Martin Schindler, Wenzel Anton Frind, Augustin Lehmkuhl, Gustav von Blome, Karl von Vogelsang, Max Montecuccoli, Friedrich Revertera, Konrad von Preysing, Franz Droste, Adolf Bruder, RP Stefan Pawlicki, Josef Scheicher, Ratzinger, Eugen Jäger, Chorinsky, Franz von Morley, Anton von Pergent, Felix Porsch, Franz Josef von Gruben, Fritz von Ketteler, Haus, Georg von Hertling, Wilhelm von Hoensbroech, Arnold von Ziegeleben, Philipp von Boeselager, RP Berthold Egger, Ernst Emanuel Silva-Tarouca, Eichhorn, Niklas Racké, Karl Scheimpflug.

és akárcsak az Oeuvre des Cercles Catholiques d'Ouvriers IV. szekciója, a Fribourg-i Unióval párhuzamosan gazdasági és társadalmi témákkal foglalkozott. Ezek között – nem explicit módon, hanem az egyes kérdéskörök megoldási javaslataiba foglalva – ott találjuk a korporatív rendszert.

3.4. A római csoport

Miután Szent Péter trónjára került, XIII. Leó pápa szinte azonnal kapcsolatba lépett a katolikus társadalom kiemelkedő személyiségeivel, mindenekelőtt De Munnel (akinek a megválasztását követő napon magánaudienciát biztosított). Az osztrák szálat Von Pergen, illetve Kuefstein gróf jelentették, míg a római csoport – valójában nem olasz, hanem nemzetközi jelleggel – informális hálózatként tevékenykedett. 1881-ben a szentatya megbízta Domenico Jacobini püspököt,⁷ hogy hozzon létre egy bizalmas kutatócsoportot azzal a céllal, hogy összehangolja a katolikus eredetű társadalomelmélet különböző iskoláit és a neotomista erkölcszociológiát. Ez a társaság szoros kapcsolatban állt a Scipione Salviati herceg elnöksége alatt működő Opera dei congressivel és a Sulmona hercege vezette Circolo dei studi sociali ed economicheivel.⁸ Körülbelül 19 tagja volt, köztük Gaspard Mermillod, Heinrich Denifle, Matteo Liberatore, Eduardo Soderini, Franz von Kuefstein, Antonio Burri, majd Henri Lorin, valamint a kanadai Alphonse Ville-neuve. Ők a későbbiekben meghatározó – vagy éppen csak érintőleges – szerepet játszottak a *Rerum novarum* kezdetű enciklika előmunkálataiban.

4. A korporatív eszme megjelenése a Fribourg-i Unió dokumentumaiban

A Fribourg-i Uniónak összetett elképzelése volt a társadalomról. Ideális esetben a harmóniának kollektív szinten, minden emberi kapcsolatban uralkodnia kellett volna. A társadalomnak azonban elege lett az 1789-es hamis elvekből, abból a szervezetlenségből, amely a korporációk és egyesületek megszüntetése

⁷ Domenico Maria Jacobini (1837–1900) Türosz címzetes érseke 1881, 1896-tól bíboros, camerlengo. A Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis nevű dikasztérium prefektusaként valójában a Szentszék külügyminiszteri feladatait látta el 1879 és 1882 között, azután a Sacra Congregatio de Propaganda Fide prefektusa lett.

⁸ Vö. SODERINI 1932: 334–338.

után teret nyert. Az unió teoretikusai ezeket az organizmusokat, a céheket, testületeket az egyén és a közösség közötti köztes testeknek, absztrakt entitásoknak tekintették. Ez a rend társadalma, amely keresztény elveken, hierarchikus, szakmai egyesületek szervezésén alapul. Ezeknek össze kell hozniuk az azonos szakmához tartozó férfiakat, akik ugyanabban a helyi egységben élnek, így valódi, élő közösségeket alkotnak. Ezek a korporatív szövetségek a tanácsok munkáján keresztül felelősek a kívánságok megfogalmazásáért és a szakmai életet érintő különböző területekre vonatkozó döntések meghozataláért. Ugyanakkor nemcsak helyi jelleggel bírnának, hanem a képviseleti rendszer alapjait is le kívánják fektetni.

Az első felteendő kérdés az ilyen rendszerhez rendelt célkitűzésre vonatkozik: ez a javaslat a premodern társadalom egyszerű visszaállítása vagy inkább a szociális szerveződés elveinek hozzáigazítása a modern körülményekhez? Ha az utóbbi, mennyire modernek a Fribourg-i Unió tézisei? A második kérdés az alapelveket érinti. Ezeknek a szakmai közösségeknek a helyreállítása vagy megalkotása felülről kényszerítve valóban demokratikus célokat szolgál? Normand J. Paulhus szerint a reformista irányzatnak ez a mérsékelt arisztokratizmus, amely elfogadja a társadalmi evolúció hatásait, sok szempontból közel áll a kor szociáldemokrata eszméihez (PAULHUS, 1980, 63). Egy másik kérdés, hogy a jövő testületeinek autonómiája garantálja-e az organikus életet. Hogyan hozzunk létre egy reprezentatív vállalati rendszert, amely képes korporatív társadalmat építeni? Kapcsolódik-e ez a szociális rend egy adott kormányzati formához, vagy különféle feltételek mellett alkalmazható?

Az 1880-as években a francia és az osztrák, pontosabban germán helyzet különbözött a két nemzet eltérő társadalmi és gazdasági körülményei miatt. Míg Franciaországban a vállalatokat már egy évszázada eltörölték, Ausztriában csak 1859. december 20-án szüntették meg őket a híres császári rendelettel (Gewerbeordnung), és a francia esettel ellentétben emlékük még huszonöt évvel később is élénken élt. A kontextusbeli különbségek ellenére azonban az unió tagjai együtt tudtak működni a tervezet megvalósításában.

Amikor XIII. Leó 1883-ban Mermillod-t, Hebron címzetes püspökét Fribourg, Lausanne és Genf püspökévé nevezte ki, ő ezzel valójában konkrét egyházszervező munkát jelentő feladatot kapott: a francia ajkú svájci katolikusok püspökévé vált. Mivel ebből a gesztusból érezhette a pápa bizalmát, igyekezett ennek a feladatnak is megfelelni, de továbbra is elkötelezetten dolgozott a szociális érzelmű konzervatív katolikusok nemzetközi találkozásának megszervezésén. 1884. október 18-án meghívta püspöki palotájába La Tour du Pint, Kuefsteint,

Löwensteint, Brédát, valamint a katolikus belga közgazdászt, Charles Pérint, annak ellenére, hogy az utóbbi vonakodott igent mondani, hiszen liberális nézetei miatt a korporatív rendszer bármilyen fogalmát elfogadhatatlannak tartotta.⁹ Ezeknek a jeles személyiségeknek megvolt a tekintélyük és a szándékuk is arra, hogy európai szinten együttműködést alakítsanak ki a különböző nemzeti szervezetek között, egy olyan testület létrehozásával, amely az eltérő nézőpontokat egybefűszelheti. Az általuk életre hívott *Union catholique d'études sociales et économiques* – közismertebb nevén Union de Fribourg, vagyis Fribourg-i Unió – 1885 őszétől 1891-ig rendszeresen ülésezett. Kidolgozta a munkaórák és a biztosítás kérdését, tárgyalta a bér- (1886, 1887, 1888 és 1891), a vagyoni jogi, az agrár- (1888), illetve a korporatív vállalati rendszer (1888 és 1890) problémáját, sőt még a hatóságoknak a termelés ellenőrzésével kapcsolatos feladatait is meghatározta (1890), és a hitelrendszerről is állást foglalt (1890 és 1891). Összetételét elnézve frankofónok uralták.

5. A korporatív eszme kibontakozása

A római munkacsoport 1881 márciusában egy La Tour du Pin és egy Bréda által aláírt dokumentumot nyújtott be a pápának. Ez a két dosszié a munkáskérdéssel foglalkozott. Bréda, utalva Otto von Bismarck törvénytervezeteire, megemlítette, hogy az egyik a szakmák céheinek újjáalakításáról szól, amit nem tesz kötelezővé, de értelmében ezen testületek bizonyos felügyeleti jogot gyakorolhatnak azok felett, akik, bár ugyanabban a szakmában dolgoznak, kívül maradnak az intézményes kereteken (MOLETTE 1970: 240). A „céh” szó pontos definíciója azonban, a nagyon határozott hangnem ellenére, még mindig hiányzott.

A német nyelvterületen megalakult független egyesület, a Freie Vereinigung katholischer Sozialpolitiker árnyaltabb véleményt fogalmazott meg. Az 1883-as haidi tézisek a kézművességgel, a kis- és nagyiparral kapcsolatban kijelentették, hogy a régi munkaközösségek visszaállítása társadalmilag szükséges.¹⁰ A leendő

⁹ Périn később a nemzetközi együttműködésben sem vett részt, mivel azt piacpárti gondolkodásával és demokratikus nézeteivel összeegyeztethetetlennek találta.

¹⁰ „Handwerk, Großgewerbe und Hausgewerbe müssen getrennt behandelt werden. Das Handwerk ist nächst der Landwirtschaft der wichtigste und zahlreichste Stand der Erzeugung. Es ist gesellschaftlich notwendig. Also muss es erhalten und gefördert werden. Wodurch ist es verfallen? Durch den Verfall seiner Gemeinschaften, durch die schrankenlose Gewerbefreiheit, durch den Mangel staatlichen Schutzes und durch staatliche Missgriffe, durch Gewinnsucht und Abfall vom

céhek (*Stände*) a tisztességes termelés mellett a következő feladatokat látják el: a tanoncok képzése, a társasági és szellemi élet előmozdítása, saját identitásuk és becsületük védelme. Ugyanakkor meghatározzák az állam velük szembeni kötelezettségeit, vagyis hogy az a vasárnap és a munkaszüneti napok tiszteletben tartásával, a márka védelmével, az ellátás szabályozásával stb. biztosítsa a céhek újjáépítését. A mainzi mezőgazdasági termelés átszervezéséről szóló 1887-es tézisekben az említett frakció tagjai már részletesen leírták a „*landwirtschaftliche Berufsstande*”-t (mezőgazdasági hivatásrend), aminek értelmében a testületek közösségi viszonyainak azonosnak kell lenniük. Az alapszervezet mérete nem haladhatja meg az emberi szervezet méretét, azaz a tagoknak ismerniük kell egymást, és a társaság központjának mindenki számára elérhetőnek (legfeljebb egy napi járóföldre) kell lennie. Ezek az egységek szükség esetén helyi gazdálkodó közösségekre oszthatók (LUGMAYER 1927: 91). Ami a nagyipart illeti, annak szerkezeti felépítése a biztosítási rendszer vállalati alapon történő átszervezéséhez kapcsolódik (betegség, öregség, baleset és munkanélküliség elleni biztosítás).¹¹ Még a kereskedelmet és a hitelrendszert is testületi szempontból fogalmazták meg (Regensburg 1886 és Mainz 1887).

A legérdekesebbek talán az 1886-ban hozott regensburgi határozatok. Ezek a megfontolások visszavezetnek bennünket a keresztény rend évszázadokon át uralkodó társadalmi békéjéhez. Napjainkra ez a rend megszűnt, és nem váltotta fel más. A vállalatok régi rendszeréhez való visszatérés nem tűnik életképesnek, így a társadalmat a „*Berufsgenossenschaften*” (szakmai közösségek) elvei szerint kell újjáépíteni. Ezeknek a „*Genossenschaft*”-oknak (szövetkezeteknek) az igazságosságon és a keresztény szereteten kell alapulniuk. A társadalmakat szakmákra, majd szakmákra és közösségekre építve kell átalakítani.

Glauben. Was braucht es zu seinem Aufstieg? Pflichtige Innungen; eigene Handwerkskammern und Handwerksgerichte... Sie muss das Standesbewusstsein heben...” LUGMAYER 1927: 94. („A kézművességet, a nagyipart és a háziipart külön kell kezelni. A mezőgazdaság mellett a kézműipar a legfontosabb és legnépesebb termelési forma. Ez társadalmilag szükséges, ezért meg kell őrizni és támogatni kell. Mi által romlott meg? A közösségek hanyatlásával, a kereskedelem korlátlan szabadságával, az állami védelem hiányával és az állami visszaélésekkel, a nyereségvágy és a hitelesség által. Mire van szüksége a felemelkedéséhez? Kötelező céhekre; saját kézműves kamarákra és kézműves bíróságokra [...] Meg kell erősíteni a szakmai öntudatát...” – A szerző fordítása).

¹¹ A korporatív biztosítási rendszerre vonatkozó haidi tézist (1883. évi 1. tézis) lásd: LUGMAYER 1927: 93.

A munkacsoportok alulról szerveződő „Berufsgenossenschaften”-t alkotnak, amelyek az állam által elismert jogokkal rendelkeznek, és egyfajta felügyeletet gyakorolnak, de nem avatkoznak be e közösségek ügyeibe.¹² Ezeknek az elképzeléseknek az eredetét általában Vogelsangnak tulajdonítják.¹³

¹² „Die christliche Ordnung hat den Völkern des Abendlandes Jahrhunderte hindurch gesellschaftlichen Frieden und wirtschaftliche Wohlfahrt gebracht. Diese Ordnung wurde zerstört und an ihre Stelle ist kein gegliedertes Neugebilde erstanden. Die gegenwärtigen Verfassungen bieten nur ungenügenden Schutz gegen die Gefahr gänzlicher Auflösung. Eine Rückkehr zur alten ständischen Ordnung lässt sich nicht durchführen. Die neue Gesellschaft muss sich aus den Berufsgenossenschaften aufbauen. Deren Grundzüge sind:

1. Gerechtigkeit und Liebe muss der innere Geist sein.
2. Innerhalb der einzelnen Staaten muss sich die Gesellschaft nach Berufen und gegebenen Gemeinschaften gliedern.
3. Die einzelnen Gruppen entstehen durch Berufsgenossenschaften. Diese wachsen von unten hinauf...
4. Die Berufsgenossenschaften sollen weitgehend öffentliches Recht tragen, sich selbst verwalten, Schiedsrecht und Strafrecht haben.
5. Die Staatsleistung hat ihnen gegenüber folgende Rechte: sie überwacht, lässt Ungesetzlichkeiten nicht ausführen, löst einer Verwaltungskörper auf, der ungesetzlich arbeitet, ist aber dabei verpflichtet, binnen bestimmter Frist Neuwahlen auszuschreiben, entscheidet in Befugnis streiten dieser Selbstverwaltungskörper untereinander.” („A keresztény rend évszázadokon át társadalmi békét és gazdasági jólétet hozott a nyugati népeknek. Ez a rend elpusztult, és nem jött létre helyette strukturált új rend. A jelenlegi alkotmányok csak elégtelen védelmet nyújtanak a teljes felbomlás veszélye ellen. A régi korporatív rendszerhez való visszatérés nem lehetséges. Az új társadalmat a szakmai szövetségekből kell felépíteni. Alapvető jellemzői a következők:
 1. Az igazságosságnak és a szeretetnek kell lennie a rendező elvnek.
 2. Az egyes államokon belül a társadalomnak szakmák és adott közösségek szerint kell tagolódnia.
 3. Az egyes csoportok szakmai egyesületek révén jönnek létre. Ezek alulról felfelé építkezve fejlődnek ki...
 4. A szakmai egyesületeknek nagyrészt közjogi sajátosságaik vannak, önmagukat kell igazgatniuk, rendelkezniük kell választottbírói joggal és büntetőjoggal.
 5. Az államnak velük szemben a következő jogai vannak: felügyel, nem engedi meg a törvénytelenéseket, feloszlítja a törvénytelenül működő közigazgatási szervet, de ezáltal köteles bizonyos időn belül új választásokat kiírni, dönt ezen öngazgatási szervek egymás közötti vitáindítási jogáról.” – A szerző fordítása). LUGMAYER 1927: 81–82.

¹³ Karl Lugschmayer az *Österreichische Monatsschrift für Gesellschaftswissenschaft und Volkswirtschaft* című folyóirat 1888-as szerzőire utal.

5.1. Az 1884-es konferencia

A Fribourg-i Unió 1884. október 18-i titkos konferenciáján a résztvevők – Mgr. Mermillod, De Mun, La Tour du Pin és Kuefstein – három fő témát fogadtak el tanulmányozásra, amelyek között maga a társadalmi szervezet kérdése is szerepelt. Az elmélkedés alapja a középkorra való hivatkozás volt.¹⁴ Megállapodtak abban, hogy megvizsgálják, miért nem alkalmazzák többé az egyház ezen elveit, és ennek milyen következményei vannak az egyes országokban. A múlt örökségére támaszkodva azonban azt javasolták, hogy járják körül, ezen tézisek érvényesítése szükséges és lehetséges-e a modern társadalmak adott körülményei között, és ha igen, milyen eszközökkel. Utaltak a különböző csoportok munkájára, különösen a német–osztrák testület Salzburgban, Haidban és Ambergben meghatározott, valamint a római egység kiadatlan téziseire, végül a francia Oeuvre des Cercles Catholiques d’Ouvriers tevékenységére.

5.2. Az 1885-ös konferencia

1885. október 21-én az Oeuvre des Cercles Catholiques d’Ouvriers részéről a Conseil des Etudes (tanulmányok tanácsa), a Freie Vereinigung Vereinigung katholischer Sozialpolitiker részéről az osztrák és német tudósok és politikusok, valamint az olaszországi Opera dei Congressi tanulmányi szekciójának képviselői Mgr. Mermillod körül összegyűlve első témájuknak a munkások biztosításának témáját választották. Ugyanakkor azonban Raoul Ancelt bízták meg a legközelebbi konferencia tárgyának kidolgozásával, aki másnap a korporatív

¹⁴ „A l’époque où l’influence de l’Eglise s’exerçait dans toute la chrétienté, la législation de chacun des peuples qui la composaient, était pénétrée d’un certain nombre de principes communs qui servaient de base à l’ordre social... A mesure que l’influence de l’Eglise a diminué, des doctrines nouvelles ont été formulées, et les classes populaires privées peu à peu des garanties et des institutions que l’esprit chrétien avait établies ont été soumises à une oppression contre laquelle elles se révoltent partout aujourd’hui avec violence.” Doc. No.1. III. („Abban az időben, amikor az egyház befolyása az egész kereszténységre kiterjedt, az azt alkotó népek mindegyikének törvényhozását bizonyos számú közös elv hatotta át, amelyek a társadalmi rend alapjául szolgáltak [...] Ahogy az egyház befolyása csökkent, új tanok fogalmazódtak meg, és a dolgozó osztályok, apránként megfosztva a keresztény szellem által létrehozott garanciáktól és intézményektől, olyan elnyomásnak voltak kitéve, amely ellen ma mindenütt hevesen láznak.” – A szerző fordítása). A dokumentumok számozása az általam összeállított listán alapul.

rendszert javasolta. A következő ülészak folyamán ezért meg kellett vizsgálni a rendszer lehetséges meghatározását, az összes országra érvényes, általános jellemzőit, hatásait és létrehozásának eszközeit (Doc. 3., az 1885. október 22-i ülés jegyzőkönyve). Kuefstein továbbra is szorgalmazta alkalmazását a nagy- és kisiparban, valamint a mezőgazdaságban. Végül Mermillod javaslatára az unió elfogadta a *Le régime corporatif, sa définition et ses différentes applications* című dokumentumot. De Mun kifejtette, hogy „ha ragaszkodott a vállalati rendszer tanulmányozásához, azt azért tette, mert úgy vélte, hogy ez feltétlenül szükséges a munka teljes és tartós átszervezéséhez és a munkavállalók védelméhez” (Doc. 3., az 1885. október 22-i ülés jegyzőkönyve).¹⁵ Am jelentős észrevételek hangzottak el az ő álláspontjával szemben: Gaspard Decurtins, Kuefstein, Lehmkühl és Blome egyetértettek abban, hogy a második vizsgálandó kérdés a bérek, a közerkölcs és az ipari termelés nemzetközi szabályozása legyen. Ezt a kutatási projektet az agrárkérdés tanulmányozása egészítette ki.

A résztvevők hierarchiája számunkra jelentősnek tűnik, ugyanis az ezt megelőző vita a két különböző felfogást illusztrálja: a társadalmi újjáépítés francia iskoláját, amely a struktúrák megteremtéséből indul ki, és a germán iskolát, amely a konkrét problémák orvoslásával halad alulról felfelé. Az utóbbi inkább antropocentrikus, míg az előbbi az átfogó probléma szintjén működik.

5.3. Az 1886-os konferencia

Az 1886-os konferencián egy, a társasági rendszer kérdésével foglalkozó szakbizottságot hoztak létre, amelynek elnöke De Mun volt. Ez a bizottság egy axiómával fejezte ki alapgondolatait: a társadalom szervezetlen. A bizottság tagjai követelték a társadalom szervezeteinek autonómiáját, és kijelentették, hogy a társadalom testének működése automatikussá és mechanikussá vált, „már nem nyújt többet, mint az eleven test látszatát és illúzióját” (Doc. 30 : 9).¹⁶ Ennek a felbomlásnak az oka az organizmusok („társadalmi sejtek”) pusztulása, az eredmény pedig az úgynevezett vad individualizmus felemelkedése, ugyanakkor „a számok brutális diadala, amely egyetlen ember vagy tömeg despotizmusában testesül meg”. (Doc. 30: 10)¹⁷

¹⁵ Az idézet a szerző fordítása.

¹⁶ Az idézet a szerző fordítása.

¹⁷ Az idézet a szerző fordítása.

A gyógmódot úgy tűnik, megtalálták: az életet organikusán kell helyreállítani, azaz újra kell építeni a korporatív vállalati rendszert. A bizottság úgy vélte, hogy a passzív elmélkedés helyett inkább agitációra van szükség. Tagjai kifejezték a kormányzati impulzus és a saját jog törvényi elismerésének fontosságát, továbbá azt, hogy a társasági struktúra létrehozása elengedhetetlen a társadalmi rendhez. Végül megadták a korporatív rendszer definícióját: „A korporatív rendszer a társadalmi szerveződésnek az a módja, amelynek alapja az emberek csoportosítása természetes érdekeik és társadalmi funkcióik összessége szerint. Tevékenységének szükséges megkoronázása e különböző testületek nyilvános és megkülönböztetett képviselote” (Doc. 30: 14–15).¹⁸ Azt is megjegyezték, hogy a szakmai testületek visszaállítása, ami a legkevésbé tűnt nehezen megvalósíthatónak, csak egy volt e rendszer részleges alkalmazásai közül. Az egyes tagok a korporatív rendszer ideális működtetéséhez a következő területek tanulmányozását javasolták, amelyek a későbbi konferenciák alapját jelenthették:

- az ipari osztályok (Louis Milcent),
- a mezőgazdasági osztályok (René de La Tour du Pin),
- a kereskedelmi szakmák (Alfons Maria von Steinle),
- a szabad foglalkozások (Joris Helleputte).

5.4. Az 1887-es konferencia

Az 1887. október 8–12-i ülésen a tagoknak el kellett volna olvasniuk a fenti témákról szóló memorandumokat, hogy megvitathassák azokat, de a négy beadvány közül csak Milcent-é készült el (*Korporatív rendszer a nagyiparban*).¹⁹ Ezenkívül Bréda grófja írt egy rövid tanulmányt, amelynek címe *Du régime corporatif dans la grande industrie*, azaz A nagyipari keretek között megvalósuló korporatív rendszer volt.²⁰ Ez a két memoár szolgált anyagul a korporatív rendszer kérdésének tanulmányozásával megbízott négy testület közül az első számára, amelynek elnöke De Mun, alelnöke pedig Decurtins volt.

A jegyzőkönyv szerint azon ment a vita, hogy ezt a korporatív örökséget a különálló gyárakban vagy éppen ellenkezőleg egy hasonló üzemi

¹⁸ Az idézet a szerző fordítása.

¹⁹ Sajnálatos módon a dokumentum első fele elveszett, és csak a második része maradt ránk (amely a 8-as számot viseli az 1886–1887-es publikációk listáján).

²⁰ Ez a dokumentum (N° 9 az 1886/1887-es közlemények listáján) sajnos elveszett.

szakszervezetben lehetne kamatoztatni. A bizottság résztvevői úgy döntöttek, hogy „...az utóbbi rendszer az, amely a korporációt a tökéletes állapotában mutatja be... egyetértettek abban, hogy bár ezt a típust támogatják, ki kell használni azokat a csoportosulásokat, amelyeket a körülmények eredményeztek, egyrészt a munkások, másrészt a főnökök körében” (Doc. 43: 20). De Mun elismerte, hogy megdöbbenette őket az érdekek ténylegesen létező megosztottsága. Kijelentette, hogy bár „...a tökéletes vállalathoz a mesterek és a munkások egyesülése szükséges, úgy gondolják, hogy nem kell elutasítani a munkások csoportosítására tett erőfeszítéseket, és ezt kihasználva arra kell törekedni, hogy később egy valódi vállalatban egyesítsék őket” (Doc. 43: 20).²¹

A vita után a bizottság a következőket fogalmazta meg:

„Megerősítve a korporatív rendszer tavaly elfogadott meghatározását és szem előtt tartva, hogy a testületi rendszer a maga tökéletességében az urak és a munkások valódi szakmai testületet eredményező egyesülését feltételezi – amit azonban egymástól elkülönülő csoportok megalakításával lehet előkészíteni –, a Fribourg-i Unió azon a véleményen van, hogy a korporatív rendszer nagyipari bevezetése érdekében erőfeszítéseket kell tenni a hasonló gyárak regionális csoportjainak létrehozására, mégpedig a foglalkozási hierarchia és a vállalati tulajdon figyelembevételével. Ehhez fel kell használni egyrészt a munkások, másrészt az azonos kategóriába tartozó gyárvezetők már létező vagy kialakulóban lévő csoportjait, hogy azok megszervezzék egymást, és azokat egy magasabb rendű szervezetben egyesítsék, amely a polgári jogi személyiséggel, különleges joghatósággal, valamint a közös érdekek szabályozásának és képviselésének jogával rendelkező, tökéletes korporációt alkotná” (Doc. 43: 21–22).²²

A mezőgazdasági rendszer korporatív átszervezését illetően a bizottság megvitatta Milcent második jelentését, amely arra a következtetésre jutott, hogy a mezőgazdasági termelőknek szakmailag szervezettek kell lenniük. A fő kérdés ezzel a témával kapcsolatban az volt, hogy kiket kell felvenni a mezőgazdasági társaságba. Különösen a földjeiket bérbe adó földbirtokosok esetleges kizárását, valamint a közvetlenül vagy bérlők segítségével gazdálkodó földbirtokosok elfogadását kérdőjelezték meg. Ezt a problémát túlságosan bonyolultnak ítélték a végleges döntés meghozatalához, és vizsgálatát a következő évre halasztották.

²¹ Mindkét idézet a szerző fordítása.

²² Az idézet a szerző fordítása. Meg kell jegyezni, hogy a képviselési jogot nagyon homályosan fogalmazták meg, „oly módon, hogy elfogadhatóvá tegyenek minden olyan módosítást, amelyet a jövő hozhat”. De valójában ezt a formulát is csak hosszas vita után fogadták el, és ez csak a lehető legkisebb kompromisszum eredménye volt.

Hogy folytatni tudják a tanulmányokat, Franz von Kuefstein a mezőgazdaság, Stanislas Medolago Albani a kereskedelem, a belga Joris Helleputte pedig a szabad foglalkozások korporatív rendszeréről vállalt egy-egy jelentést. E három memorandum közül azonban csak Medolago munkája készült el.

5.5. Az 1888-as konferencia

Az unió 1888. október 6. és 10. között története legnagyobb létszámú ülését tartotta. A bizottság elnöksége, amelynek elnöke La Tour du Pin volt, a négy testületnek az alábbi négy témát javasolta megvitatásra:

1. a földbirtok társadalmi szerepe és a mezőgazdasági osztályok szervezete;
2. a termelés szabályozása és a munkavállalók védelmét szolgáló nemzetközi megállapodások;
3. az ipari osztályok szervezése és a munkavállalók biztosítása (előadók: Louis Milcent, Franz Wambolt von Umstadt);
4. a kereskedelmi osztályok szervezése (előadó: Stanislas Medolago Albani).

Ezek közül három a korporatív rendszerrel foglalkozott. A viták alapját a már ismert memorandumok, vagyis Medolago és Milcent emlékiratai (*Korporatív rendszer a kereskedelemben; Korporatív rendszer a nagyiparban*), valamint La Tour du Pin sajnós eltűnt írása (*Korporatív rendszer a mezőgazdaságban*) képezték.²³ A viták kimenetele érdekes volt. A mezőgazdasági osztályok szervezésének kérdése visszhangra talált, és amikor La Tour du Pin felolvasta az eredményt, a résztvevők egyhangúlag elfogadták azt. A negyedik bizottság azonban nem jutott dűlőre, ugyanis a tagok úgy vélték, hogy korai lenne ezzel a témával foglalkozni, amely csak az egyik oldala a kereskedelem újjászervezésének mint nagy és összetett tárgykörnek. Feltétlenül szükségesnek tartották, hogy a kereskedelemben dolgozó személyek szervezetének megtervezését megelőzze magának a kereskedelem kérdésének mind önmagában, mind pedig a termeléssel és a fogyasztással való kapcsolatában történő alapos tanulmányozása, mert ez tenné lehetővé annak körültekintő meghatározását, hogy milyen legyen

²³ Az 1887–1888-as kiadványok jegyzékében a Publications adressées aux membres de l'Union catholique de Fribourg elnevezésű csoportban szerepel La Tour du Pin *De l'organisation des classes agricoles* című írása, de nem tűnik lehetségesnek a két mű azonosítása.

e szakma végleges szervezete egy rendezett társadalomban (Doc. 61: 29). Így ez a téma csak 1889-ben került be a tanulmányok közé.

Milcent beszámolt továbbá arról, hogy a vita abból indult ki, miként alakítsák meg a nagyipar szakmai testületeit. Ő maga volt az, aki a céhek javára a tőke leértékelését szorgalmazta, azzal a céllal, hogy helyreállítsa a gazdasági harmóniát, de ez a javaslat felvetette a munkaeszközök tulajdonjogának kérdését. Ez a téma tehát további vizsgálódást igényelt.

Kuefstein tanulmányi titkár az 1889–90-es tanulmányi program keretében négy, a vállalati rendszerrel kapcsolatos emlékiratot jelentett be:

1. Gaston de La Guillonnière: *A nagyipar korporatív rendszerének kialakítása*;
2. Félix de Roquefeuil: *Vállalati szervezet a művészetek és a kézművesipar területén*;
3. Stanislas Medolago Albani: *A kereskedelmi osztályok vállalati szervezete*;
4. Théodore de La Rive: *Vállalati szervezet a szabadfoglalkozásúak körében*.

Megjegyzendő, hogy a vállalati rendszerről szóló tanulmányok növekvő száma ellenére a rendszer láthatóan veszített jelentőségéből, mivel a gyakorlatiasabb kérdések nagyobb teret kaptak a programban.²⁴

5.6. Az 1890-es konferencia

Mivel az 1889-es találkozót elhalasztották, a tervezett munkálatok egyre csak halmozódtak. A következő évben a tagok 1890. október 4. és 8. között találkoztak Fribourg-ban, hogy előkészítsék a különböző határozatokat, köztük a testületi rendszerre vonatkozókat. Ez a gyűlés két okból is kiemelt jelentőségű volt: egyfelől a döntések és a projektek bővítése miatt, másfelől pedig a XIII. Leó tervezett enciklikájának kiadása előtti utolsó találkozóként. A mi szempontunkból nem érdektelen, hogy a művet La Guillonnière egy sajnos eltűnt memoranduma (a fentebb említett *La corporation dans la grande industrie*), valamint La Tour du

²⁴ A másik hat téma: a munkások biztosítása, a hitelrendszer következményei a termelésben és a kereskedelemben, a pénzkereskedelem és a szerencsejáték, a munkáslakások, az állam magán-gazdaságba való beavatkozásának határai, valamint a szocialista doktrínák aktuális helyzete és az ellenük emelt kifogások.

Pin tollából *A korporatív rendszerről általában* című emlékirat (Doc. 61: 12)²⁵ egészíti ki.

Az október 8-i második ülést a különböző bizottságok következtetéseinek felolvasása nyitotta meg. A második testület Victor de Marolles elnökletével a korporatív rendszerről szóló jelentéseket ismertette, majd annak általános szervezéséről Joseph Delalande első olvasatban beszélt. A szabad foglalkozásokat Blome, míg a nagyipar korporatív rendszerét La Guillonnière mutatta be. Az első jelentés megérdemli, hogy egy kicsit alaposabban foglalkozzunk vele, annak nyolc alapelve ugyanis jól összegzi az unió elképzeléseit, a társaságok alapításának szükségessége tekintetében a következőket leszögezte:

- I. „A kötelességek, jogok és érdekek hasonlósága természetesen összehozza és csoportosítja az azonos társadalmi funkciót betöltő embereket.
- II. Az e hasonlóságokból eredő természetes és állandó csoportoknak szervezett formában, saját életet kell élniük.
- III. A társadalomban való koordinálásuk nem kevésbé szükséges, mint a belső szerveződésük. Ez a vállalati rendszerre is érvényes.
- IV. A testületi rendszer az egyetlen olyan rendszer, amelyben minden érdek képviselése biztosítható.
- V. Ez a legkedvezőbb az összes jog elismerése és az összes társadalmi kötelezettség teljesítése szempontjából is.
- VI. Ezért mondhatjuk, hogy a korporatív rendszer a jó képviselheti rendszer feltétele, vagy hogy a szakmai rend a politikai rend normális alapja.
- VII. A korporációnak mint közintézménynek képviselői kell hogy legyenek az önkormányzat, a tartomány és az állam tanácsaiban [...].
- VIII. A közhatalom fenntartja a különböző társadalmi csoportok közötti összhangot, és a társadalom érdekében gyakorolja rendőri, ellenőrzési és általános irányítási jogait anélkül, hogy a közösségek belső kormányzását helyettesítené” (Doc. 61: 22–23).²⁶

Blome a szabad foglalkozások korporációjának bemutatásakor kifejtette, hogy a korporatív szervezetnek már hosszú hagyománya van ezen szakmai testületek esetében (ügyvédi és közjegyzői kamarák, egyetemek, akadémiák stb.). E csoportok hasznosságát az egyének és a társadalom egésze egyaránt elismeri,

²⁵ Ez a dokumentum is hiányzik a gyűjteményből, ám cikk formájában megjelent a *La Tour du Pin* által szerkesztett *L'Association Catholique* című lap hasábjain.

²⁶ Az idézet a szerző fordítása.

ezért meg kell védeni a meglévőket, és ezzel egyidejűleg elő kell mozdítani újak létrehozását más szabad foglalkozási ágakban. Az új testületek kialakításánál figyelembe kell venni a hagyományok sokféleségét és az egyes országok helyzetéből fakadó egyedi követelményeket. Általános érvényűnek tekinthető azonban, hogy a céheknek saját, végrehajtható hatalommal rendelkező joghatóságuk van, közvetítik a kormányzati rendelkezéseket az egyéneknek, joguk és kötelességük a segélyalapok kezelése, az azonos szakmához tartozó személyeket korlátozott területen belül csoportosítják, (Doc. 61: 24)²⁷ és a szabadfoglalkozásúak segédmunkatársai saját joron léphetnek be az illető testületekbe. „Magától értetődik, hogy sem a külön rendet alkotó papság, sem az állami és katonai tisztviselők mint olyanok nem tekintendők a szabad foglalkozások közé tartozónak” (Doc. 61: 25).²⁸ A legsúlyosabb téma, a nagyipari vállalati rendszer kérdése azonban több magyarázatot és alaposabb vizsgálatot igényelt.

La Guillonnière ismertette az elfogadott elveket, miközben emlékeztetett az 1888-as tanácskozáson tett megállapításokra, amelyek a következők voltak:

1. A korporatív rendszer nem lehet *a priori* (a tapasztalati tudást megelőző) rendeletek műve, hanem az összes érintett szereplő aktív együttműködésének eredménye.
2. A korporatív rendszer a társadalmi szerveződésnek az a formája, amelynek alapja az emberek természetes érdekeik és társadalmi funkcióik szerinti csoportosulása, majd pedig a nyilvános képviselő.
3. A szakmai társaságok újbóli létrehozása e rendszer egyik részleges alkalmazása.
4. A korporatív rendszer a maga tökéletességében magában foglalja a mesterek és a munkások egyesülését, amely a valódi szakmai testületet hivatott megteremteni, és amelyet különálló csoportok kialakításával lehet előkészíteni.

E négy pont felsorolása után az előadó felvázolta a nagyiparra vonatkozó következtetéseket. Először is rámutatott, hogy a gazdasági tevékenységnek ez a része,

²⁷ De „[s]zükség szerint ezek egyesülhetnek az ország más térségeinek hasonló testületeivel”. („Au besoin elles s’uniront en fédération avec les corporations similaires de tout le pays.”) idem: Doc 61. Az idézet a szerző fordítása.

²⁸ Az idézet a szerző fordítása. A jelentés a következő szabadfoglalkozásúakat nevezi meg, akik a tervek szerint céheket alkotnak: tanárok, ügyvédek, közjegyzők, orvosok, gyógyszerészek, állatorvosok, mérnökök, építészek, írók és művészek.

a többi szakmához hasonlóan, nem maradhat a „munka szabadságának rendszereként leírt anarchikus állapotban”. Ezért „nem a bürokratikus rendszer, hanem a korporatív rendszer alapján kell megalkotni, ahogyan az a keresztény civilizáció történetében megjelenik” (Doc. 61: 25).²⁹

La Guillonnière ezt követően bemutatta azokat a feltételeket, amelyeket a bizottság annak érdekében fogalmazott meg, hogy a munkások és a gyárak vezetőinek csoportjait egyesítve tökéletes, polgári személyiséggel és különleges joghatósággal rendelkező vállalatot hozzon létre. A nagyiparban a megalakítandó testületeknek a szakmában együttműködő szereplők valamennyi kategóriáját magukban kell foglalniuk. Egyazon szakma tagjainak tiszteletben kell tartaniuk a már meglévő hierarchiát. Egy ilyen társaság létrehozásának a lehető legspontánabbnak kell lennie (bár ez nem zárja ki a külső indítékok hatását). Jobb, bár nem szükséges, hogy a szervezet a vallási egységen alapuljon, „de legalábbis az erkölcsi egységen” (Doc. 61: 27) kell nyugodnia. A szakmai testület állhat egy vagy több gyárból, de meg kell őriznie a terület egységét mint a kohézió feltételét, anélkül, hogy előírná az ugyanazon szakmában és ugyanazon a helyen tevékenykedő összes szereplő azonos társasághoz való tartozását (bár „a dolgok normális állása ezt követelné meg”, Doc. 61: 27). Egy gyár személyzete, ha nagyon különböző szakmai műhelyek része, nem biztos, hogy ugyanannak a vállalatnak a tagja. A szakmákat jogszabályoknak és ipari szokásoknak kell szabályozniuk, amelyek helytől és hivatástól függően eltérőek (de az adott helyen adott szakmára nézve kötelezőek). A társaságnak különleges joghatósággal kell rendelkeznie, amelyet a különböző rendjeinek képviselőiből alakult szervek gyakorolnak. Ezek ítéletei jogerővel bírnak. A testületi tanácsok megalakulása lehetővé teszi, hogy létrejöjjön a hasonló testületek regionális szövetségének tanácsa, amelynek feladata lesz a jó szokások bevezetése és megfelelő kodifikálása, hogy a szakma minden tagjára nézve kötelezővé lehessen tenni azokat. Az egyes mesterségek regionális szakszervezetei pedig a regionális ipari kamarákban egyesítik képviselőiket.

A szakmai testületek minden elemében ott kell hogy legyen a közös érdek – áll a jelentésben. E közös érdek legfontosabb tényezője az oszthatatlan és elidegeníthetetlen társasági tulajdon, amely az ellátó és egyéb intézmények szabályos működését hivatott biztosítani. A személyzet számára akkor is megszűnhetnek ezek az intézmények, ha nincsenek bejegyezve, de az örökség kezelése csak a társaságot illeti meg. Ezt a vagyont (törvényileg) a termelésre vonatkozó kvantummal lehet garantálni, a kedvezményezettek jogai pedig a regionális szövetség

²⁹ Az idézet a szerző fordítása.

felügyelete alatt maradnak. Az érdekközösség a szakmai felemelkedés eszközeiben és a munkások részvételével történő üzemi szabályozás megteremtésében nyilvánul meg (Doc 61: 26–28).

Ezeket a jelentéseket a Fribourg-i Unió vita nélkül elfogadta. A tagok megállapodtak abban, hogy jövőre tanulmányozni fogják a kereskedelem és a kézműves-ség vállalati szervezésének témáját. Delalande és Blome kapta a megbízást, hogy megírja a vonatkozó beadványokat. A célok horizontja azonban egyre szélesedett. Az egyesület az elméleti kérdésektől az összehangolt kérdések (a váltók problémája, a tőzsde szervezése, a védjegyek védelme stb.) felé mozdult el. Míg az unió egésze inkább a társadalmi-gazdasági újjáépítést részesítette előnyben, voltak olyan tagok, akik az aktuális gazdasági és szociális kérdésekre összpontosítottak.

5.7. Az 1891-es konferencia

1891. május 15-én kihirdették a *Rerum novarum* kezdetű enciklikát. A Fribourg-i Unió üdvözölte Róma álláspontját, de a pápai dokumentum valójában nem tartalmazta a testület legfontosabb, nevezetesen a gazdaság vállalati szervezésére vonatkozó javaslatait. Az 1891. október 3–7-én Rómába rendelt és bíborossá kreált Mermillod utódja, Deruaz püspök köré gyűlt tagok úgy tettek, mintha folytatniuk kellene a munkát, noha annak célja egy szociális enciklika alapelveinek előkészítése volt, és amelyet a dokumentum kiadása okafogyottá tett. A résztvevők ennek ellenére a már megszokott módon négy bizottságot alakítottak, amelyek közül a másodikat különösen a kereskedelem és a kézműipar korporatív rendszeréről szóló jelentés elkészítésével bízták meg.³⁰

Joseph Depoin volt az, aki ismertette a bizottság véleményét a korporatív rendszerről (többnyire általános elvek – még mindig csak itt tartanak!). A téma bevezetőjében rámutatott, hogy

„[a]z azonos szakmához tartozó egyének közti kapcsolatok összehangolásának, sajátos rivalizálásuk szabályozásának és közös érdekeik meghatározásának szükségessége természetesen csoportosulásukat eredményezi. Az állam e csoportosulások jogi létezésének megteremtésével egyszerűen azon jogok és köteleességek nyilvános elismerésére törekszik, amelyekkel minden ember a szakmája alapján rendelkezik” (Doc. 84: 9).³¹

³⁰ A bizottság elnöke Franz Wambolt von Umstadt, alelnöke Joseph Depoin, titkára pedig René de La Tour du Pin volt.

³¹ Az idézet a szerző fordítása.

Ennek a szervezetnek autonómnak kell lennie, alapszabályának és szabályzatainak pedig a szakma valamennyi tagja részvételével folytatott tanácskozás eredményeként kell létrejönniük. Depoin fogalmazta meg a korporáció jelmondatát: „*L’initiative aux individus, la délibération aux associés, la sanction à tous*” (Doc. 84: 9), azaz „a kezdeményezést az egyéneknek, a mérlegelést a partnereknek, a szankciót mindenkinek.”

Ezek után az alapelvek következtek, amelyek közül néhányat már elfogadtak, de újak is felmerültek. Mindezeket egybeszerkesztve az unió elfogadott tézisét alkották meg. A már ismert célok és a szervezeti összetétel mellett a szöveg szerzői meghatározták a testületek közéleti tevékenységét. Azt rögzítették, hogy a művészeti és kézműveskamarákat a kereskedelmiekhez hasonlóan a céhek küldöttségei alakítanák, amelyeket a tartományi vagy nemzeti közgyűléseken képviselők reprezentálnának. Továbbá annak érdekében, hogy a társaság elérje célját, feladatul kell neki adni a tanoncok képzését, szakiskolák létesítését, szakképesítési bizonyítványok kiállítását, ellátási alapok létrehozását, hitelalapok fenntartását, a nyersanyagok nagykereskedelmi beszerzésének biztosítását, gőzgépek, villanymotorok stb. készítését és a termékek árusítása végett értékesítési helyek megnyitását.

Leszögezték, hogy a vállalatot (a munkaügyi rendszer akkori feltételei mellett) a munkaadók és a munkavállalók által a saját gyűléseiken kinevezettekől álló tanács képviseli, amely foglalkozik a munkaszerződéssel, munkaidővel stb. kapcsolatos problémákkal és konfliktusokkal. A tanoncok viszont nem rendelkeznek saját képvisellel, hanem a vállalat irányítása alá vannak rendelve. Számuk a mesterségek szerint korlátozott, arányosan az iparosokéval.

Megállapították, hogy a szakma vállalati szervezete nemcsak a szervezetlenségtől szenved, hanem mindenekelőtt a végrehajtás módjától és a gyakran visszatetszövé vált gyakorlatoktól. Egyértelműen szükség van a kereskedelem szervezésére, legalábbis olyan mértékben, hogy résztveőit a hasznos és erkölcsös kereskedelem igényeinek megfelelő, elkülönült kategóriákba lehessen sorolni (Doc. 84: 12). Az előadó a gazdaság e területén három céltípust különböztetett meg: az árukereskedelemmel, a pénz- és értékpapír-kereskedelemmel (banki, pénzváltó, diszkont), valamint a közvetítőkkel (bizományosok, futárok stb.) foglalkozó céheket. Külön testületeket hoztak létre a nagy- és a kiskereskedelemben tevékenykedők számára. Az utóbbiak osztálya sok közös vonást mutatott a kézművesekével, ezért arra jutottak, hogy vállalati szervezetének

kialakítása – a művészeti és kézművesszakkamáéhoz hasonlóan – nem fog nehézségeket okozni, így azonnal és a többi kategóriától függetlenül elindítható lenne. Bizonyos körülmények között meg is lehetne ezt valósítani, de szükségszerűen a nagyiparához hasonló alapon, a munkaadók és a munkavállalók csoportokra osztásával.

Kuefstein tanulmányi titkárként a következő év munkaprogramját vázolja az általában uzsorásnak tekintett hitelrendszer tanulmányozásának gondolatát vetette fel: „A hitel vállalati szervezésére utalnak dr. Scheimpflug tézisei, amelyek idén túl későn érkeztek ahhoz, hogy megvizsgálhassuk őket” (Doc. 84: 22).³² Bár az unió a pápához intézett levelében említést tett a korporatív rendszerrel kapcsolatos további tanulmányokról (Doc. 84: 30),³³ a gyakorlati kérdések száma meghaladta az elmúlt évekre jellemzőt – a társadalmi újjáépítés elméletétől eljutottak a gazdaság etikai újjászervezésének gyakorlatáig.³⁴

³² Az idézet a szerző fordítása.

³³ „Poursuivant le cours de ses études sur le régime corporatif, qu'elle a des le début considéré et affirmé comme principalement nécessaire à l'ordre social, elle s'est proposé de déterminer les caractères de la corporation dans les arts et métiers, et le commerce, ainsi que d'exquisser pour le présent les principes généraux de l'organisation professionnelle.” Doc. 84: 24. („Folytatva a korporatív rendszerről szóló tanulmányait, amelyet kezdettől fogva a társadalmi rendhez elsődlegesen szükségesnek tekintett és megerősített, arra vállalkozott, hogy meghatározza a társaság jellemzőit a művészetek és a kereskedelem területén, valamint a kereskedelemben, és egyelőre felvázolja a szakmai szervezet általános elveit.” – A szerző fordítása.)

³⁴ Mindezt jól mutatja az a szándék is, amely szerint a következő üléseken megtárgyalták volna a korporatív rendszer ágazati kiépítésének lehetőségeit, mégpedig a következő bontásban: „Organisation corporative des classes industrielles: a) Dans la grande industrie: M. DE LA GUILLONNIERE; b) Dans les arts et métiers: M. le comte DE ROQUEFEUIL. 3. Organisation corporative des classes commerciales: M. le comte DE MEDOLAGO. 4. Organisation corporative dans les professions libérales: M. DE LA RIVE.” („Az ipari osztályok korporatív szervezete a) A nagyiparban: M. DE LA GUILLONNIERE; b) A kézműiparban: M. le comte DE ROQUEFEUIL. 3. A kereskedelmi osztályok korporatív szervezése: DE MEDOLAGO gróf. 4. A szellemi szabadfoglalkozásúak korporatív megszervezése: M. DE LA RIVE.” – A szerző fordítása; Doc. 60: 28). Ezek a tanulmányok azonban az 1989-es ülésre készültek volna el, amely azonban elmaradt, és így a tanulmányok sem készültek el, a szellemi szabadfoglalkozásúak kivételével, amelyet azonban nem a genfi Théodore de La Rive, hanem az osztrák Franz Schindler írt (Doc. 73.). Ebben a szerző a későbbiekben szükségszerűen létrehozandó kötelező kamaráról is szólt, melyek később meg is valósultak az ügyvédi, bírói vagy orvosi kamarák esetében.

5.8. A hanyatlás: 1892–1903

Mermillod halálával az unió elvesztette szellemi motorját, Déruaz püspök ugyanis nem tudta és nem is akarta folytatni elődje szervezési munkáját. Az enciklikában nem teljesen újrahasznosított tézisek megfogalmazása után úgy tűnt, hogy az unió elvesztette céltudatosságát. A tagok 1892-ben nem gyűltek össze, majd 1893-ban – meglehetősen rögtönzött módon – csak XIII. Leó pontifikátusának 15. évfordulója alkalmából találkoztak néhányan Kuefstein római házában. A jelenlévők Karl von Löwenstein elnökletével nem foglalkoztak tanulmányi kérdésekkel, és nem voltak tisztában az elmúlt, 1892-es évről vonatkozó tervekkel. Egyhangúlag a szervezet feloszlata ellen szavaztak, és a következő ülés helyszínéül az 1894-ben Zürichben tartandó munkavállalói világkongresszust jelölték meg. Ám az a néhány tag, aki részt vett az 1893-as gyűlésen, csak különböző munkásszervezetek küldöttként lehetett jelen Zürichben, nem pedig az Unió képviselőjeként.

A zürichi találkozó után nem tudunk további ülésekről. Mindazonáltal egy ismeretlen szerző szerint a mű „még nem volt befejezve. Az [unió] még több mint tíz évig ülésezett, 1891-től 1903-ig sorra foglalkozott nagyon aktuális problémákkal, különösen a munkás- és a szakszervezetek nehéz kérdésével” (*L’Union de Fribourg* 1941: 339).³⁵ Más forrásokból úgy tudjuk,³⁶ hogy az unió valóban folytatta kutatásait és vitáit, különösen 1900-ban a pénzügyek és a társadalmi felelősség alapelvei (*Geldwesen und Grundlagen der sozialen Verwaltung*) és 1901-ben a bankjegyek, a részvénytársaság és a kamatadó (*Zinstaxe*) témájában.³⁷ Ezen a két találkozón – amelyről több információnk nincs – az ismeretlen résztvevők elfogadtak két önálló tézist is. Az unió további sorsa egyértelmű: noha 1902-ben Milánóban néhány régi tag összetalálkozik és egyetért abban, hogy újra kell szervezni az egyesület tevékenységét, majd 1903-ban – hattyúdalként – Fribourg-ban csakugyan összegyűlik az egykori unió pár tagja, ezen a találkozón a korporatív rendszer témája már nem merül fel.³⁸

³⁵ Az idézet a szerző fordítása.

³⁶ Ilyen forrás például: LUGMAYER 1927.

³⁷ Lugmayer szerint 1901-ben az unió tanulmányt tervezett a pénzügyi kérdésekről, úgymint a banki ügyletek (bankjegykibocsátás, betét, diszkont, bankközi átutalások, *clearing*), új gyári papírok vásárlása, ingó hitel, jelzáloghitel, személyi hitel és végül a tőzsdei operációk.

³⁸ A fribourg-i püspökség levéltára az „Union Catholique d’Etudes Internationales” dobozban őrzi az eseményről szóló körlevelet, a Kantoni és Egyetemi Könyvtár (BCU) pedig a találkozóról szóló brosúrákat őrzi egy kötetbe kötve.

6. A *Rerum novarum* és szerzői

Az enciklika szerzőinek azonosítása vita tárgyát képezi. A dokumentum közzététele óta számos tézis van jelen a pápai aktus hatásairól és tendenciáiról. Goyau és később Massard egyhangúlag kijelentette, hogy az enciklikát legalább a Fribourg-i Unió javasolta. Jarlot azonban helyesen megjegyzi, hogy a Fribourg-i Unió által 1890-ben nyolc tételben meghatározott és kodifikált korporatív témák nem találhatóak meg az enciklikában. Az unió hivatalos formában tájékoztatta munkájáról a Szentszéket (a pápához intézett levél, 1888. január 30-i akta), valamint informális eszközökkel (hivatalos és magánlevelezés, meghallgatások stb.). Antonazzi felidézi, hogy XIII. Leó pápa 1888 februárjában nyilatkozott Giuseppe Toniolonak és Salvatore d'Amelionak a Mermillod által az Unió nevében január 30-án benyújtott tervezetéről. A főpap állítólag azt mondta erről a dokumentumról, hogy az Egyháznak szüksége van ilyen tanulmányokra. Azonban a pápának az időpontig olvashatott dokumentumokat, különösen a bizalmas feljegyzést (34. és a 7. számú dokumentum), nem tesz említést a korporatív rendszerről. Mi történhetett? Anélkül, hogy elmerülnénk a részletekben, végig kell tekintenünk az enciklika elkészítésének különböző fázisain. Antonazzi püspök munkája szerint a forгатókönyvet a következőképpen rekonstruálhatjuk:

- 1890. július 5-én Liberatore, az Unió tagja befejezi az első olasz nyelvű schemata előkészítését, és átadja Volpini püspöknek.
- Zigliara püspök 1890 szeptemberében írja a második olasz schemata szövegét.
- 1890. október 28-án a második vázlat latin fordítása „per ordine superiore” felfüggesztésre kerül.
- 1890 novembere és decembere során elkészül a harmadik olasz nyelvű schemata, amelyet Liberatore és Mazzella püspök írt Zigliara szövege alapján.
- 1891. január 31-én befejeződött a harmadik „schemata” latin fordítása.
- Boccalli püspök módosítja a latin szöveget, 1891. április 21-én.
- 1891. május 10-én jött ki az utolsó kefelevonat a nyomdából.
- 1891. május 15-én kihirdették az enciklikát.

Maga a forгатókönyv is problémát jelent, mivel az enciklika megírásakor a szempontok változtak. Ez a koncepcióváltozás csak azzal magyarázható, hogy a pápa elfogadta a társadalmi újjáépítés korporatív alapú felfogásával szemben kritikus érveket. Liberatore az első változatban, az V. és VI. fejezetben a foglalkozik

a testületek kérdésével. A keresztény elven alapuló elképzelését és a Vegyes Társaságok Szövetségének ötletét mutatta be. Ezeknek a vállalatoknak meg kell tartaniuk a saját örökségüket, valamint az autonóm szabályozást, jogokkal és eszközökkel? Azon a véleményen van, hogy a társadalmi élet ezen szervei lesznek az egyetlen lehetséges jogorvoslatok a társadalom bajai számára. Jarlot szerint Liberatore határozottan korporatista, miközben a pártfogást részesíti előnyben, abban az értelemben, hogy Harmel műveinek olvasásából származik. Ennek a keresztény társaságnak a keresztény szeretet, segítségnyújtás és paternalizmus látható helyének kell lennie. De semmi sem mondja, hogy ezekben a szövegekben XIII. Leó a La Tour du Pin *Keresztény Társadalmi Rendje* és a keresztény társaság között választott volna. Zigliara a maga részéről lemond a keresztény társadalmi rendről, hogy hangsúlyozza a szakmai szervezetet, de ugyanakkor Liberatorehoz képest jobban ragaszkodik az egyesületek vallási céljaihoz. Más különbségek még mindig felmerülnek, amint Jarlot rámutat. Az eltérés jobban észrevehető a szakmai szövetségek időbeli és azonnali céljáról. Ahol Liberatore korporatista álláspontot képviselt, Zigliara nyitottabb akar maradni, bár vegyes testületeket és szövetségeket támogatott. Liberatore a gazdasági, társadalmi és közélet teljes szervezeteként a korporatív rendszert részesítette előnyben. Zigliara visszafogottabb volt az általános és jogi igazságosság szempontjainak bevezetésében a kommutatív igazság kérdésében, miközben kevésbé volt elutasító az állammal mint a közjó törvényes szervezőjével. Megtartotta a jótékonyág intézményét, fenntartotta – csakúgy, mint a korporatisták – a gazdag osztályok pártfogásának fontos szerepét az egyesületek felé. A keresztények a munkásosztály javára kötelesek segítséget – subsidium! – nyújtani.

Ezek voltak az ideológiai kompromisszum feltételei, amikor április 21-én Boccalli püspök váratlanul, a dokumentum utolsó felülvizsgálata során egy kis módosítással beillesztette a szövegbe, ami azonban új irányt ad az egész enciklikának. Míg Zigliara eredetileg a szakmai szövetségekre mint „*vulgo coiri eius generis societates gratum est*” (Z’ 1613) hivatkozik, Boccalli verziójában már „*vulgo coiri eius generis societates, sive totas ex opificibus conflatas, sive ex utroque ordine mixtas gratum est*” lesz (Bo 1613-1616).³⁹ Ez a munkaadók és munkavállalók vegyes testületeire homályosan utaló megfogalmazás kerül bele az enciklikába később, valamint ez a két, igen fontos mondat: „*Fabrum corporatorum apud maiores nostros diu bene facta constitere. Revera non modo*

³⁹ A hivatalos magyar fordítás szerint: „Dicséretes dolog, hogy mindenfelé alakulnak ilyen szövetségek, részint tisztán a munkások köréből, részint, különböző osztályok tagjaiból...”

*utilitates praeclaras artificibus, sed artibus ipsis, quod perplura monumenta testantur, decus atque incrementum peperere.*⁴⁰ Ez utóbbiak egyszerre jelentettek szépségtapaszt a korporatistáknak, és egyben jelezték, hogy ez a dicső múlt lezárult: „Korunk igényesebb lett, a szokások megváltoztak, a mindennapi élethez szükségesek megnövekedtek: ma tehát a munkások szervezeteit a modern kor igényeihez kell alakítani.”⁴¹

Itt jegyezzük meg: az enciklika a vegyes egyesületek mellett a szigorúan munkás-szakszervezetiséget is elismerte, annak ellenére, hogy a Tanítóhivatal tervezeteiben erről egyáltalán nem volt szó. Jarlot ezt a fordulatot személyesen XIII. Leónak tulajdonítja. Az a feltételezés tehát, miszerint az enciklika létrehozásához szerzőként hozzájárult volna a pápa, nem igazolható, az azonban igen, hogy a dokumentum szerkesztésén rajta tartotta a szemét. Semmi mással nem magyarázható ugyanis a dokumentum genezisének vizsgálata során felfedezett több, alapvető változás, illetve a kéziratok utolsó verzióján használt ceruzavonások, melyek az enciklika végleges formáját meghatározták – s amelynek megtartásával került nyomdába a kézirat.

XIII. Leó az államot mint a közhatalom legitim képviselőjét sürgette: védje meg ezeket a civil társulásokat, hogy elérhessék legfőbb céljukat, mely nem lehet más, mint egy olyasfajta erkölcsi és vallási fejlődés, ami az Egyház segítségével nélkül nem lesz lehetséges.⁴² Reményét fejezte ki, hogy az állam képes lesz felismerni ezeket a szakmai társadalmakat a természetes értelem alapján és a hit

⁴⁰ A hivatalos magyar verzió szerint: „Nagyapáink előtt ismeretesebbek voltak a kézművescéhek hatalmas érdemei. Ez a szövetség nem csupán a munkásoknak volt nagy előnyére, hanem igazság szerint díszére vált az adott iparágak is és nagy befolyással volt annak fejlődésére, amint ezt számos adat tanúsítja.”

⁴¹ A latin változatban: „Eruditior nunc aetate, moribus novis, auctis etiam rebus quas vita quotidiana desiderat, profecto sodalitia opificum flecti ad praesentem usum necesse est.”

⁴² „...az Egyház az, amely nem csak az egyes emberek elméjét törekszik kiművelni, hanem törvényei által igyekszik szabályozni életüket és értékrendjüket is; az Egyház az, amely sok hasznos intézménnyel javítja a szegények helyzetét; az Egyház az, amely minden osztály gondolkodását és erejét arra óhajtja és kívánja irányítani, hogy a munkások helyzete a lehető legalkalmasabb módon javuljon, s ennek elérésére az állami törvények és tekintély igénybevétele is – a maga rendje és módja szerint – szükségesnek tartja.” (latin változatban: „...eademque est, quae non instruere mentem tantummodo, sed regere vitam et mores singulorum praeceptis suis contendit: quae stantum ipsum proletarium ad meliora promovet pluribus utilissime institutis: quae vult atque expedit omnium ordinum consilia viresque in id consociari, ut opificum rationibus, quam commodissime potest, consulatur: ad eamque rem adhiberi leges ipsas auctoritatemque reipublicae, utique ratione ac modo, putat oportere.”)

által támogatva. Ezek az egyesületek sok nem keresztényt vonzhatnak majd az általuk létrehozott társadalmi harmónia révén. Így a katolikusok testületei reményt jelenthetnek mindazok számára, akik csatlakozni kívánnak hozzájuk a munkáskérdés tisztességes megoldásának keresésében. A társadalmi béke ugyanis nem az osztályharcon alapul, hanem éppen ellenkezőleg, az osztályok egyesülésén, de legalábbis együttműködésén.

Általánosan elfogadott, hogy a Fribourg-i Unió eszméit később XI. Pius és XII. Pius vette át. Talmy (TALMY, 1963, 56) mégis azt állítja, hogy a La Tour du Pin-iskola hozzájárult a *Rerum novarum* fejlődéséhez, és előkészítette a *Quadragesimo annót*. Bár az állítás kissé merésznek tűnik, nem megalapozatlan. Habár a *Quadragesimo anno* a német iskola (Von Nell-Breuning) szellemi gyümölcse, a „Berufsstandsgesellschaft” ötlete az unió vitáiból ered. Az 1931-es pápai enciklika méltatása nem fér bele ebbe a keretbe, ám összefoglalóan annyit azért megállapíthatunk, hogy annak ellenére, hogy a totalitárius korporatizmus gátlástalanul visszaélt az eredeti korporatív gondolattal, az unió tézisei a korporatív rendszerről nagyon különböztek a fasiszta felfogástól. Hiszen, amint az a fentiekből is kitűnik, a korporatív rendszer létrehozása nem felülről és főleg nem kényszerrel történt; az államot paternalisztikusan segítséget nyújtó intézménynek tekintették az ekkoriban látványosan kudarcot vallott szabadversenyes kapitalizmus világgazdasági válságot eredményező Szkülhája és az állami mindenhatóság elvét hirdető nemzetiszocialista és kommunista ideológia Karübdiszé között. A hivatásrendiség és az „estado novo” is ebből a gondolatból merítettek, akárcsak az ordóliberalizmus. Az, hogy a munkavállalók és a munkaadók közös testületeket alkossanak, előremutató gondolat még akkor is, ha ezt állami-pártos-ideológiai motívumok alapján igyekeztek lejártni totalitárius vagy éppen végletesen mereven konzervatív rezsimek. A – minden gondolatában újszerű – 1891-es enciklika ugyanis a társadalmi harmóniát fontosabbnak tekintette a verseny szabadságánál. Ez a megközelítés legjobb indulattal is talán profetikusnak tűnhetett annak idején, de az elkövetkező évtizedek tökéletesen indokolták az enciklika aggodalmait és megerősítették a szociális funkcióitól megfosztott gazdasággal kapcsolatos kritikáit. Ebben a hosszú távon igazolt álláspontban⁴³ ott található a Fribourg-i Unió tagjainak számos konkrét erőfeszítése, mellyel az első szociális enciklika kialakulására közvetlen, vagy áttétes módon, de hatást gyakoroltak.

⁴³ ORTELLI, 2020: 122.

Felhasznált irodalom

- ANTONAZZI, Giovanni (1957): *L 'Enciclica „Rerum Novarum”*. *Testo autentico e redazione preparatorie dai documenti originali*. Roma.
- BEDOUELLE, Guy (1997): De l'influence réelle de l'Union de Fribourg sur l'encyclique Rerum novarum. In « Rerum novarum ». *Écriture, contenu et réception d'une encyclique*. Rome: École Française de Rome, 1997. 241–254. (Publications de l'École française de Rome, 232)
- BOTOS Máté (1993): Adalékok az első szociális enciklika keletkezéstörténetéhez. *Sic Itur ad Astra*, (2–4), 67–76. Online: https://epa.oszk.hu/01000/01019/00024/pdf/EPA01019_sic_itur_ad_astra_1993_02-04_067-076.pdf
- BOTOS Máté (1999): Genèse et construction de l'idée corporative dans les thèses de l'Union catholique d'Études Sociales et Économiques. In LAGRAVE, Rose-Marie (szerk.): *Villes et campagnes en Hongrie XVI–XXe siècles*. Budapest: Atelier Franco-Hongrois en Sciences Sociales, 225–257.
- CHENAUX, Philippe (1997): Les origines de l'Union de Fribourg. In « Rerum novarum ». *Écriture, contenu et réception d'une encyclique*. Rome: École Française de Rome, 1997.255–266. (Publications de l'École française de Rome, 232)
- DE MUN, Albert (1908): *Ma vocation sociale. Souvenirs de la fondation de l'Oeuvre des cercles catholiques d'ouvriers (1871–1875)*. Paris: P. Lethielleux.
- JARLOT, Georges SJ (1959): Les avant-projets de „Rerum Novarum” et les „Anciennes Corporations”. *La Nouvelle Revue Theologique, 1959. 1. Sl.*
- LAMBERTS, Emiel: L'Internationale noire. In Lamberts, Emiel ed. (2002): *The Black International L'Internationale noire 1870-1878. The Holy See and Militant Catholicism in Europe Le Saint-Siege et le Catholicisme militant en Europe*. KADOC-Studies 29, Leuven: Leuven University Press.
- LUGMAYER, Karl (1927): *Grundrisse zur neuen Gesellschaft. Berufständische Bedarfs-wirtschaft nach Vorgängern und Zeitgenossen*. Wien: Typographische Anstalt.
- MANSI, Johannes (1927): *Amplissima collectio conciliorum*. tomus 53; Arnheim et Leipzig. *Sacrosancti oecumenici concilii vaticani, pars secunda; Schemata decretorum*. 871.
- MASSART, Cyrille (1914): *L'Oeuvre sociale du Cardinal Mermillod. L'Union de Fribourg d'après les documents inédits*. Louvain.
- MAYEUR, Jean-Marie (1986): *Catholicisme social et démocratie chrétienne, Principes romains, expériences françaises*. Paris.
- MOLETTE, Charles (1970): *Albert de Mun 1872–1890. Exigence doctrinale et préoccupations sociales chez un laïc catholique, d'après des documents inédits*. Paris: Beauchesne.

Botos Máté

- N. N. (1941) : L'Union de Fribourg. *La Semaine Catholique de la Suisse Romande*. Année LXX, No. 22 (29 Mai 1941), 339.
- ORTELLI, Pascal (2020). « La critique du capitalisme dans les travaux de l'Union de Fribourg », *Revue d'éthique et de théologie morale*, vol. h-, no. HS, 2020, 111–123.
- PAULHUS, Normand J. (1980): Social Catholicism and the Fribourg Union. *Annual of the Society of Christian Ethics*, 1980: 63–88.
- SODERINI, Eduardo (1932): *Il pontificato di Leone XIII. Vol. I*. Milano: A. Mondadori.
- TALMY, Robert (1963): *Aux sources du catholicisme social. L'École de la Tour du Pin*. Paris.

Felhasznált források

- Doc. 1: Dossier remis à Léon XIII en Mars 1881. Aut.: Mémoire A: Bréda; Mémoire B: La Tour du Pin (in: Molette, Charles: *Albert de Mun. Exigence doctrinale et actions sociales chez un laïc catholique*. Paris, 1970., Annexe I.)
- Doc. 3: Procès-verbaux de la Conférence de Fribourg. Séance du 21-23 octobre, 1885. Présidence de sa Grandeur Monseigneur Mermillod. Fribourg, BCU Soc. Lect. C 924.
- Doc. 30: Procès-verbaux de la IIIme Conférence annuelle réunie à Fribourg /Suisse/ les 10, 11, 12 et 13 Octobre 1886. Fribourg, BCU Soc. Lect. C 924.
- Doc. 43: Procès-verbaux de la IVme conférence annuelle réunie Fribourg les 8, 9, 10, 11 et 12 Octobre 1887. Fribourg, BCU Soc. Lect. C 924.
- Doc. 61: Procès-verbaux de la Vme conférence annuelle réunie à Fribourg les 6, 7, 8, 9 et 10 Octobre 1888. Fribourg, BCU Soc. Lect. C 924.
- Doc. 72:??07.1890. „L'organisation corporative des professions libérales selon les états.” Fribourg, BCU Soc. Lect. H 924.
- Doc. 84: Procès-verbaux de la VIIme conférence annuelle réunie à Fribourg les 3, 4, 5, 6, 7 Octobre 1891. Fribourg, BCU Soc. Lect. C 924.